

צבי הלוי: השגות על מרנץ

מר מרנץ ראוי לשבח לא רק על שכתב מאמר מעניין ומעמיק אלא בשל עצם העובדה שהעלה את השאלה. הצגתה של שאלה, אפילו היא ריטורית, פותחת פתח לתשובה שלילית. מעולם אין שואלים אם כל המוסף חינוך הרי זה משובח; זוהי הנחה מוקדמת. הנחה זו מושרשת כל-כך בחברה שלנו עד שהצגת השאלה מרתיעה אותי. הדבר מזכיר לי אותו מעשה בהשטן כגורי, הרומן של יצחק שבסיס-זינגר, כאשר בעיצומה של הקדחת השבתאית קם חנינא, התלמיד-חכם העני, בבית-הכנסת וצועק: "שבתי צבי הוא משיח-שקר!" חנינא הופך עד שיצאה נשמתו. כיום כוחה של האמונה שכל המרבה בחינוך הרי זה משובח גדול משהיה כוחה של האמונה בשבתי צבי, משיח-השקר, במאה השבע-עשרה. מרנץ ייצא חי מן הענין, אך אין פירוש הדבר שלא יהיו אנשים שיראו בו שליח-לדבר-עבירה פשוט על שום שעורר את השאלה. מרנץ משיב בחיוב על השאלה "האם כל המרבה בחינוך הרי זה משובח?" והוא אף מוסיף ומסביר את תשובתו. אני סבור שלמעשה אין תשובה על השאלה וכי חיזוק לדבר אפשר למצוא בעובדה שחלק גדול מן ההסבר של מרנץ, על שום מה כל המרבה בחינוך הרי זה משובח, אפשר היה להביאו אפילו טוען היה שלא כל המרבה בחינוך הוא משובח.

אחד הקשיים במתן תשובה על שאלה זו נובע מרפיון-כוחן של כמה שפות. מפתיע הדבר שהלשון האנגלית, למשל, העשירה והגמישה כל-כך, מכזיבה אותנו כאן. "Education" הוא למעשה מונח הכולל כמה וכמה מושגים שבעצם הם שונים לגמרי זה מזה בהוראתם. בכל-זאת הם כלולים יחד במלה "education". באנגליה יש משתדלים להבחין בין היסודות השונים על-ידי השימוש במונח "training" להבדיל מ-"education". באמריקה כמעט אין מודים כלל בהבדל. המונח "education" משמש מונח הכולל את הכל. לשון המיטיבה מאד להביע את המושגים השונים הפלולים במלה "חינוך" היא הרוסית. ברוסית יש שלש מלים שונות חלף המלה האחת המשמשת באנגלית: "ווספיטאנייה" (גידול, חינוך, מלה בעלת צלילי-לוואי מוסריים); "פרוסווצ'נייה" (השכלה); ו"אזבאנייה" (חינוך במובן של הוראה שיטתית). מרנץ אומר כי "הכל מכירים שחינוך הוא דבר טוב; טוב כמו בריאות ותבונה. רוצה לומר שחינוך הוא מין סחורה שתמיד מוטב לה שתהיה מצויה בשפע מאשר בצימצום". ואולם האם החינוך כמוהו כבריאות וכתבונה במובן זה שכל המרבה בו הרי זה משובח? – אף שאני מסכים כי בריאות ותבונה הם דברים שכל המרבה בהם הרי זה משובח, נדמה לי ש"חינוך" הוא מונח מקיף-כל עד כדי כך שאין מקום להצגה פוריה של השאלה הפשוטה "האם זה טוב? האם המרבה הוא

משובח?" דבר זה ברור משעה שאתה מציג שאלות אלו לגבי כל אחת מן ההוראות של "חינוך" בשפה הרוסית. האם "פרוסוושצ'נייה" (השכלה) הוא דבר טוב? אמנם כן, וכל המרבה בו הרי זה משובח. האם "ווספיטאנייה" (גידול, חינוך) הוא דבר טוב? האם כל המרבה בו הרי זה משובח? אמנם כן, טוב הדבר, אך לא כל המרבה בו בהכרח הוא משובח. באשר ל"ווספיטאנייה" (גידול, חינוך) העיקר הוא האיכות והכמות אינה קשורה לכאן בשום-פנים. התשובה על השאלה השניה היא: "לא". לא כל המרבה הוא בהכרח משובח. האם "אזבראזובאנייה" (הוראה שיטתית) הוא דבר טוב? כן, אך לא כל המרבה בו בהכרח הוא משובח.

ברור שיתר חינוך, בכל שלש ההוראות הנקובות למעלה, טוב הוא אם מישוהו שרוי במצב של בורות גמורה, אך לא זו הסוגיה שהעולם מתלבט בה כיום. אין איש מטיף ברצינות לבורות מוחלטת. השאלה היא איך לחלק את עודף ההון החינוכי המצוי כיום לדורשיו בעולם. מרנץ יודע זאת כשהוא שואל את השאלה: "מה צריכה להיות המטרה החיובית שלנו לאחר שהושגה המטרה השלילית של ביעור המחסור בחינוך?" הוא טוען כי תחילה עלינו להגדיר את החינוך. הוא אומר כי מטרת החינוך היא "בסופו של דבר לחסל או להפחית את הבורות והמשפטים-הקדומים" וכי "חינוך הוא כל דבר המגשים תכלית מסוימת זו". הייתי מוכן לקבל בלי סייג שמטרתו של החינוך היא הפחתת הבורות. המחבר הצדיק זאת בצורה משכנעת שזה כבר לא ראיתי כמותה. החינוך, אומר הוא, הוא פעילות שאנשים עוסקים בה על-מנת לחסל את הבורות. "תפקידו הראשון-במעלה הוא לא לפתח את האדם כולו, לא ללמד ילדים להתיצב בפני העולם הממשי, לא להנחילם אושר, גם אם בעקיפים יביא הדבר תרומה מועילה למטרות אלו".

אולם אין מרנץ מסתפק בכך אלא הוא מוסיף ואומר שמטרת החינוך היא גם לבער את המשפטים הקדומים. דומה כי שתי טעויות יש כאן: (1) יכול אדם להיות מחונך מאד ובכל זאת להחזיק במשפטים קדומים. וכי אפשר לטעון כי המדענים הנאצים שהמציאו את הגז להריגת יהודים לא היו מחונכים? כדי לטעון כך יהיה אדם צריך לומר כי אין קשר בין ידע לחינוך, וזו טענה שקשה להלמה; (2) ההנחה היא שביעור המשפטים-הקדומים יש לו קשר לביעור הבורות. רבים טענו כך, אך לדעתי קשה יהיה מאד לגרוס כך לאחר בדיקה אַמפירית. לעתים קרובות מאד אנשים בעלי משפטים קדומים יודעים היטב מאד במה יש להם משפטים קדומים. אולי אין זה נעים ביותר להודות בכך, אך לעתים קרובות אנו מוצאים שגוה ומשפטים קדומים שאין למעלה מהם בין עמים המכירים היטב זה את זה: למשל, האירים הפרוטסטנטים והקאתוליים, הפולנים והאוקראינים, היפאנים והקוריאנים וכו' וכו'.

בחלק גדול ממסתו מגן מרנץ על נקודות-מבט מסוימות שאינן מקובלות באופנה בימינו אלא שהן זקוקות מאד להגנה. ציינתי למעלה איך הוא מגן על הדעה שתכליתו הראשונה במעלה של החינוך לבער את הבורות, אך יש לו עוד כמה וכמה תכליות. במיוחד ישרה בעיני הסניגוריה שהוא מלמד על ההתמחות בבית-הספר

התיכון והתקפתו על ההשקפה שתכניות לימודים ככל שהן מתרחבות ממילא הן רלבנטיות יותר לחיים. מרנץ גם הפריך הרבה דברי־הבל שנוהגים להשמיע על "תגלית", "פרויקט" וכיוצא באלה. בחוגים מסוימים מי שמותח עליהם בקורת ממילא הוא קרוי ריאקציונר רומנטי. אבל כשהוא אומר שאף כי, לדעתו, יש לנתץ מחיצות מעמדיות אין בית־הספר דווקא המקום הטוב ביותר לעשות זאת, הרי בכך יסב אליו את חיציהם המורעלים של כל "המתקדמים בדעות" כדרך שפד־דבש פתוח מושך אליו דבורים. דבר זה עולה, כמובן, בקנה אחד עם עמדתו. תכליתו של החינוך היא לבער את הבורות—מכאן שאם ישמש בית־הספר למטרה חברתית לא ייתכן להגשים את התכלית העיקרית, כי אם המטרה האחרונה עיקר הרי תימצא הראשונה לוקה.

בסיכמו של דבר, אין המחבר אומר כי כל המרבה הרי זה משובח לפל אלא כל המרבה הרי זה משובח לגבי היכולים להשתמש בו או, כפי המשתמע, שלא כל המרבה בדבר מאותו סוג הוא יפה לכל.